

Hendelsene i Nord-Norge sommeren og høsten 1940

Generalmajor Lindbäck-Larsen om forhandlingene etter Ruges ordrer

Generalmajor Odd Lindbäck-Larsens foredrag mandag kveld i Oslo Militære Samfund om «Situasjonen i Nord-Norge sommeren og høsten 1940» var særdeles enkelt og klart i fremstillingen, og etterlot ingen tvil om de viktige ting som skjedd: Da general Ruge etter regjeringens ordre innledet forhandlinger med tyskerne om kapulasjon i Nord-Norge, var situasjonen denne: De norske tropper ved Narvik var ført tilbake til demobiliseringsplasser flere mil fra de tyske linjer, og ble transportert hjem under norsk kommando uten at en mann falt i tyskernes hender. En fjerdedel av Norge var ennå ubesatt av tyskerne, og på grensen i Øst-Finland stod noe over to norske bataljoner som en grensevakt som hadde vært på plass siden høsten 1939.

Kapulasjonsforhandlingene
foregikk både på Bjørnefjell, hvor oberstløytnant Wrede Holm forhandlet med general Dielt, og i Trondheim, hvor oberstløytnant Roscher Nielsen forhandlet med oberst Buschenhagen som representant for general Falkenhorst, sjefen for troppene i Norge.

To kapulasjonsdokumenter

For forhandlingene gav Ruge bl.a. dette direktiv: «Jeg ønsker prinsipielt norsk militær styrke i Finnmark under norsk kommando uten tysk kontroll og med demarkasjonslinje, subsidiært tyskerne besetter Finnmark på samme måte som øvrige Norge. Første alternativt best for Finnmark som da kan opprettholde fri handel, fiske og import.»

Resultatet av forhandlingene ble to kapulasjonsdokumenter, som i form og ordlag hadde mange likhetspunkter, men som ikke i alle punkter stemte overens. General Dielt hadde 2-3 dager i forveien ventet å bli kastet over den svenske grense hvor flere jernbanetog sto klar og ventet på ham. Nå var han i sin lettelse blitt nok så stor på det. Avtalen med ham var derfor strammere enn Trondheimsavtalen, hvor oberstløytnant Roscher Nielsen i

virkeligheten oppnådde alt hva Ruge hadde ønsket unntagen en definert demarkasjonslinje. Foruten endel detaljer som ble avgjort til norsk fordel, ble det enighet om at grensen mot Finland skulle være åpen. Ellers fremgikk det viktigste av den ordre XXI gruppe sendte general Dielt, og som lød:

«Besetnelsen av den finnmarske grense i Nord-Norge skjer utenkøende ved norske tropper under tysk overkommando. Forsendelse av tyske tropper, iberegnet SS-tropper blir derfor ikke gjennomført og er heller ikke stillet i utsikt med tanke på fremtiden.»

De to norske bataljoner og det norske batteri som p.t. står ved den øst-finnmarske grense trer under betegnelsen av grensevernpoliti-bataljoner, henholdsvis -batteri, under kommando av fylkesmannen i Finnmark som på sin side mottar ordre av de stedlige Wehrmachtmyndighetene.»

Orden som bærer tydelig preg av bestrebelse for ikke å støte general Dielt på mansjettene, viser at de norske tropper i virkeligheten ikke ble stillet under tysk kommando, men under fylkesmann Gabrielsen. At denne ville måtte bøye seg for tyske avgjørelser var selvinlysende. Men den eneste ordre han måtte regne med å etterkomme av operativ natur, var å sende hjem de norske tropper. Om derimot tyskerne sendte tropper frem mot grensen, ville det ha vært hans rett etter overenskomsten, og dessuten hans nasjonale plikt selv å sende de norske tropper hjem — eller — kanskje — å trekke dem så langt fra grensen at operativt samvirke med tyskerne var utelukket.

Ikke noen samrøring med tyske tropper

Imidlertid var Nord-Norges administrasjon, som hadde vært i virksomhet under storparten av krigen i Nord-Norge, blitt gjenopprettet i Tromsø med fylkesmann Gabrielsen som leder, med sikte på å ivareta de nord-norske interesser overfor okkupasjonsmakten. Major Lindbäck-Larsen ble stillet til fylkesmann Gabrielsens rådighet, vel med de militære bestemmelser i Finnmark som nærmeste foranledning, men også for arbeidet i Nord-Norges administrasjon.

For forholdene i Øst-Finland ga general Ruge 23. og 24. juni direktiver, dels for mer aktuelle spørsmål til fylkesmann Gabrielsen og sjefen for de norske tropper i Finnmark, oberst Faye, dels for de mer langsiktige mål til major Lindbäck-Larsen. De siste ga anvisning om dels å opprettholde styrkene ved å trekke på alle landets regimenter, dels søke styrkene utvidet så

Generalmajor Odd Lindbäck-Larsen, major og stabssjef hos general Fleischer i 1940.

de ble egnet som en allsidig ramme for utdannelse av befall, med sikte på en hurtig gjenreisning av den norske hær når krigen var slutt. Direktivet sluttet med disse ord: «Det gjelder å være frempå og nytte chanser som byr seg. Vi må imidlertid holde strengt fast ved at det ikke må være noen samrøring med tyske tropper så lenge Norge og Tyskland offisielt er i krig med hverandre.» Imidlertid bortfalt hele ordningen få dager etter. General Ruge gikk i krigstangenskap, etter å ha bestemt at de øvrige yrkesoffiserer, for å unngå krigsfangenskap, skulle avgj. æresord på ikke å kjempe mot tyskerne. I juli ble de norske tropper avløst av bagatelmessige tyske styrker som ga en lite overbevisende sikring av Finnmark.

Stemningen i Nord-Norge hadde på denne tid — og hele året ut — en ganske annen tone enn i Sør-Norge. Den flom av rykter om forræderi som forpestet stemningen sorp, fantes det ikke stort av, heller ikke baktaleiser av offiserene. Våre avdelinger var rykket fulltallig inn under sine sjefers med en klar følelse av å være «im Felde ubesiegt». Tyskerne ble sett på som et nærmest uvedkommende om enn frirterende innslag.

Gabrielsen og jeg gikk — som formodentlig tok flest — ut fra at krigens resultat ikke ville bli at tyskerne ble i Finnmark, og det store mareritt var at de kunne avgj. dere av Nord-Norge til Russland, som de hadde avgitt deler av Polen og meget annet. Men hvis det ikke skjedde, ville det komme et tidspunkt, ventelig i forbindelse med at krigen etter kortere eller lengre tid sluttet, da tyskerne trakk seg ut. De ville etterlate et tomrom som det var av største betydning å fylle snarest mulig med norske tropper. Og for dette gjaldt det å opprettholde et mobiliseringsberedskap for 6. Divisjon hvis staber var på plass og i fredsaktivitet.

Misvisende referat

I begynnelsen av august kom bestemmelse fra Administrasjonsrådet i Oslo om at det norske forsvars-

fredsorganisasjon skulle oppløses. Major Lindbäck-Larsen skrev den 13. august til Administrasjonsrådet at denne bestemmelse måtte søkes omgjort for 6. Divisjons vedkommende — av de grunner som er nevnt, og han foreslo for fylkesmann Gabrielsen at denne selv skulle ta opp saken med Administrasjonsrådet. Et par dager senere meddelte tyskerne at de akttet å føre store styrker over til Finnmark. Dette gjorde jo at faren for at de ville overgå til russerne, og faren for at russerne ville angripe det, var blitt lite sannsynlig. Men det endret ikke noe i det problem som ville oppstå når de i sin tid forsvant igjen. Gabrielsen bestemte seg derfor for å ta opp Lindbäck-Larsens forslag og ytterligere foreslå at de to beredskapsbataljonene fra kapulasjonsavtalen skulle settes opp igjen. De to drøftet hvor de skulle legges for å unngå den «samrøring» med tyske tropper som Ruge hadde forbudt. Lindbäck-Larsen slo på et par punkter ved kysten i Midt-Finland. De fremla sine synspunkter for Administrasjonsrådet i møte den 20. august og trakk seg derefter tilbake, og rådet fortsatte med å diskutere saken. Uten at fylkesmann Gabrielsen og Lindbäck-Larsen ble kjent med det, ble det satt opp en protokoll som tydet på at forslaget gikk ut på fellesoperasjoner med tyskerne. Begge har bestemt benektet dette, og det er vel sannsynlig at det misvisende referat er et resultat av en sammenblanding av de to herrers uttalelser hvor de ikke var tilstede, og herunder er betegnelsen «forlegningsområder» blitt forenklet med «operasjonsområder». At selve meningen ikke er blitt misoppfattet i Administrasjonsrådet, fremgår av at Administrasjonsrådet meddelte fylkesmannen Gabrielsen at det ikke fant det mulig å ta saken opp med de tyske sentrale myndigheter, men annodet Nord-Norges administrasjon om å ta den opp med de tyske myndigheter i Nord-Norge.

Major Lindbäck-Larsen utarbeidet derefter 3. september to P.M.'er som han i gjentatt leverte til orientering for Administrasjonsrådet. Det ene anga hva han ville søke å oppnå under forhandlingene, det annet hvorledes han ville fremlegge saken for tyskerne.

Det trakk ut med å få i stand møte med general Dielt, og 25. september kom avsettelsen av Administrasjonsrådet, som ble erstattet med den såkalte kommissariske regjering, innsatt av Terboven.

Gabrielsen og Lindbäck-Larsen drøftet om dette opphevet deres oppdrag, men fant at den nye situasjon ikke endret noe i Finnmarks problem når tyskerne trakk seg ut, og dermed ikke i deres oppgave. De forela dog ikke saken for den kommissariske regjering.

Kritisert rapport var nødvendig

Først i midten av oktober lyktes det i Lindbäck-Larsen å få en konferanse i Alta med Dielt, etter at han først hadde sendt inn sitt P.M.-f. dette fremholdt han bl.a. at Finnmark ikke hadde noen verdi for tyskerne, og den tyske besettelse ville ventelig påføre både dem og Finnmarks befolkning vanskeligheter med forsyninger på grunn av tiltak fra Storbritannia. Dielt ville ikke diskutere saken, og hans stabs-

sjef var nærmest ubebersket, særlig da Lindbäck-Larsen påpekte at krigen ennå ikke var slutt og ingen visste hva som kunne hende. Dielt annodet Lindbäck-Larsen om å ta saken opp med P.M. tilbake. Dette ville Lindbäck-Larsen ikke. Han gikk ut fra at saken ville bli meldt inn og ville være sikker på at denne melding bygget på hans P.M. og ikke på stabssjefens uberegnelige versjoner. Den 24. sendte Gabrielsen og Lindbäck-Larsen rapport om saken til Innenriksdepartementet og dette er i år blitt kritisert. En slik melding ville imidlertid under alle omstendigheter vært nødvendig om den foreslåtte ordning var blitt bifalt. Den var ikke mindre nødvendig nå når meldingen fra Dielt i Alta nådde de tyske sentralmyndigheter som måtte ventes å vende seg til den kommissariske regjering i saken.

Det eneste som saken dreier seg om

I Innenriksdepartementet vakte det foreslåtte arrangement fra Nord-Norge stor interesse og sjefen — Hagelin — tok saken opp med rikskommissær Terboven, men vendte slukret tilbake. Terboven reiste sporene til Tromsø, hvor Lindbäck-Larsen ble tilkalt til en noe opphevet samtale som endte med at Terboven fastslo at Lindbäck-Larsen anså seg for å være i krig med Tyskland. Hvoretter Terboven fortsatte til fylkesmann Gabrielsen i Vadso, hvor i realiteten Nord-Norges administrasjon ble beordret oppløst. De offiserer som hadde medvirket i bestrebelsene for å ivareta de nord-norske interesser, ble beordret sendt ut av landdelen. Lindbäck-Larsen og kaptein Rold Rye Rønning, som i øyeblikk var kommandant på Vardøhus hadde holdt det norske flagg valende over den gamle festning, med ordre til å melde seg i Innenriksdepartementet den 20. november. Her ble de straks sendt over til Sikkerhetspolitietts hovedkvarter på Victoria Terrasse og arrestert.

Lindbäck-Larsen ble derefter holdt i politisk fangenskap for resten av krigen. Kaptein Rønning ble etter et par år gjort om til krigsfange. Fylkesmann Gabrielsen ble arrestert våren 1941 for krigens varighet. Ingen av dem fikk noengang se en Eitalebekjennelse, og Lindbäck-Larsen ble av tyskerne betegnet som Terbovens personlige fange.

Foredragsholderen påpekte til slutt at de personer i Nord-Norge som var implisert i denne sak fra 10. juni til 24. oktober i Nord-Norges administrasjon og i Forsvarets Overkommando — inklusive generalstabssjef og samtlige avdelingsjef — gjennom flere år av sitt liv hadde hatt Finnmarks sikkerhetsproblem som en viktig del av deres arbeidsområder. Det er vanskelig å tenke seg en personellgruppe av samme størrelse med en mere kompakt samling av personlig engasjement i Finnmarks sikkerhetsproblem — og dermed naturlig nok for behovet for å søke å sikre at Finnmark ble norsk også etter krigen.

Og det er det denne sak dreier seg om — ikke om noe som helst annet — hele veien fra 6. Divisjons angrep på Bjørnefjell 7. juni til det norske flagg ble firt på Vardøhus 2. november — og til Møllergaten 19. Grini og Sachsenhausen.